

U wrót wartości wirtualnych – dylematy dydaktyczne

Waldemar J. Affelt

Oferta technologii informacyjnej obejmuje także badania, dokumentowanie, prezentację i percepcję dóbr dziedzictwa kultury. Kluczowym elementem ochrony i konserwacji zabytków jest ocena ich wartości. Metodę takiej oceny opracowano i wykorzystano do nauczania nowego przedmiotu pt. „Kulturotwórcze aspekty budownictwa” na Wydziale Inżynierii Lądowej Politechniki Gdańskiej. Większość studentów przyjęła ten eksperyment entuzjastycznie, a niektórzy wykorzystali media elektroniczne do realizacji ćwiczeń projektowych.

---

1. Wstęp

Istnieje przypuszczenie, iż intensywne posługiwanie się gotowymi obrazami wpływa na kreatywny potencjał wyobraźni. Międzynarodowa organizacja *International Association for Bridge and Structural Engineering* (w skrócie: IABSE) już od lat przestrzega przed nadmierną wirtualizacją kształcenia, co może upośledzać sprawność przyszłego inżyniera w zetknięciu z rzeczywistymi problemami [1: s. 13]. Dylemat „wirtualny kontra realny” jawi się wyraźnie w domenie dóbr dziedzictwa kulturowego. Otóż w postępowaniu wobec zabytku, zgodnie z międzynarodowymi standardami, należy właściwie rozpoznać, zinterpretować i ocenić jego wartości, szczególnie zaś tzw. wartości kulturowe [3: s. 142–143]. Wszelkie działania konserwatorskie nie powinny ich umniejszać, służąc przede wszystkim zachowaniu autentyzmu obiektów oraz ich uczytelnieniu. Ponadto, natura wartości kulturowych jest dwoista: dokumenty międzynarodowe jedne z nich nazywają dotykalnymi (ang. *tangible*), a inne – niedotykalnymi (ang. *intangible*) [15], czemu odpowiada w potocznym języku polskim pojęcie wartości materialnych i niematerialnych. J. L. Luxen [16], prezydent *International Committee for Monuments and Sites* (w skrócie: ICOMOS), w dokumencie dyskusyjnym, opublikowanym w Internecie przed światowym kongresem ICOMOS 2002 w Zimbabwie, podkreśla znaczenie owych niedotykalnych wartości dziedzictwa ludzkości. Ich nośnikami są np. szlaki handlowe, trasy niewolników i pielgrzymów, siedliska pracźlowieka, tradycyjne miejsca zgromadzeń, natu-

ralne miejsca sakralne, szczególnie w regionach Afryki, Australii i Oceanii. Zapewnienie społeczeństwu dostępu do tych wartości wymaga różnorodnych działań: poczynając od edukacji, poprzez ochronę prawną i konserwację zabytków, aż po promocję i nowoczesne techniki ekspozycyjne. Ofertę rynku technologii informacyjnej w tym zakresie podano w pkt. 2.

Zasoby dziedzictwa przemysłu, techniki i inżynierii, którym Rada Europy poświęciła rekomendację nr R (90) 20 *On the protection and conservation of the industrial, technical and civil engineering heritage in Europe*, wydają się szczególnie przydatne do spełniania misji humanizacji studiów technicznych. W ramach międzynarodowego projektu TEMPUS-Phare pt. *Civil Engineering Curriculum Development*, realizowanego w latach 1996–1999 na Wydziale Budownictwa Lądowego (obecnie: Wydział Inżynierii Lądowej) Politechniki Gdańskiej, opracowano treści i metodykę nauczania dwóch nowych przedmiotów: na pierwszym semestrze w 1997 r. wprowadzono ćwiczenia z „Technik przyswajania wiedzy”, a w 1998 r. na szóstym semestrze – ćwiczenia z „Kulturotwórczych aspektów budownictwa”. Celem tych nowości było wyrównanie różnic w poziomie przygotowania absolwentów szkół średnich do samodzielnego studiowania, wyposażenie studentów w narzędzia poznawcze, umożliwiające postrzeganie postępów techniki, szczególnie budowlanej, w otoczeniu społeczno-ekonomicznym oraz zwiększenie potencjału zawodowego przyszłych inżynierów o znajomość podstaw konserwacji zabytkowej substancji budowlanej. Seminaryjny charakter zajęć sprzyjał rozbudzaniu ciekawości poszukiwaniu wartości kulturowych dzieł inżynierii budowlanej. Autor upatrywał w tym skuteczny sposób inicjacji twórczego myślenia. Założenia aksjologiczne podano w pkt. 3., a przykłady prac studenckich omówiono w pkt. 4.

2. Wirtualizacja dziedzictwa kultury

Podczas międzynarodowej konferencji *Industrial heritage as force in democratic society*, zorganizowanej w maju 2001 r. przez królewski urząd konserwatorski Szwecji, prof. Michael Shanks [19], archeolog i antropolog z Uniwersytetu Stanforda, zaprezentował ofertę przemysłu Doliny Krzemowej, związaną z przedmiotem obrad. Stwierdził on, iż ludzie poszukujący potwierdzeń swojej tożsamości pośród artefaktów stają się bardzo do rzeczy przywiązani – wprost od nich nierozłączni, a nasza cywilizacja, tj. cywilizacja zaawansowanej technologii informacyjnej, jest cywilizacją cyborgów.

– **Jesteśmy cyborgami!** – konkludował prof. Shanks, prezentując pakiet haseł eufemistycznie charakteryzujących epokę postindustrialną, opisujących cyberkulturę, post-konserwację i ofertę działu gospodarki „dziedzictwo” (ang.: *heritage industry*), którego dobra – jak przed laty przekonywał w Krakowie G. J. Ashworth [6] – podlegają takim samym prawom rynku, jak inne produkty:

- rozszerzenie (ang. *extension*) – dostępność informacji w warunkach globalizacji według zasady „wszystko, wszędzie dla wszystkich”;
- szyfonaż (ang. *chiffonage*) – metafora, ilustrująca możliwość wirtualnego łączenia ze sobą dowolnych zdarzeń historycznych lub obiektów rozproszonych w rzeczywistej przestrzeni, niby stykające się ze sobą wzory na zawiązanym fantazyjnie szaliku;
- interfejsy (ang. *interfaces*) – wirtualne połączenia przedmiotu obserwacji i podmiotu obserwującego różnorodne desygnaty przeszłości i terażniejszości – rzeczy, zdarzenia, miejsca, itd.; np. wirtualna biblioteka muzeów on-line [14]; CD-przewodniki po *National Gallery* w Londynie; stwarza to możliwość manipulacji końcówką odbiorczą – człowiekiem – w rozmaitych celach;
- wcielenie (ang. *embodiment*) – przeżycie, zastępujące intelektualną konstatację typu „wiem, że to miało miejsce” doznaniem zmysłowym typu „to było tak, jak to odczuwam”, generowanymi mediami informacyjnymi i aparaturą *virtual reality*; „być tam” staje się nie mniej ważne niż „wiedzieć o tym”;
- prezentacja (ang. *manifestation*) – współczesna ekspozycja muzealna prezentująca „coś, co było w przeszłości” nie zmierza ku dosłownemu odtworzeniu owej przeszłości, ale raczej pobudza skojarzenia i aktywizuje zwiedzających; np. kreatywne fragmenty (ang. *creative fragments*) – zastępowanie tradycyjnych kartotek inwentarzowych wielkimi bazami danych w serwerach oraz tworzenie takiej infrastruktury interpretacyjnej aby zwiedzający mógł indywidualnie kreować swoje dynamiczne wyobrażenie przeszłości, np. *Museum District Six in Cape Town* [13];
- mapy myślowe (ang. *thinkmaps*) – *Smithsonian Institution* w Waszyngtonie, USA, oferuje interaktywne nawigowanie po wirtualnej kolekcji artefaktów przez użytkownika interfejsu [11]; to prawdziwie wirtualne muzeum nie ma materialnego odpowiednika w postaci budynku, sal wystawowych, tras zwiedzania itp.;
- krajobrazy pamięci – archiwa osobiste (ang. *memoryscapes – personal archives*) – oferta rynku detalicznego umożliwiająca tworzenie prywatnych baz danych, których punktem początkowym bywa np. album fotografii, drzewo genealogiczne, pamiątki rodzinne itp.

Technologia informacyjna umożliwia wirtualizację więzi człowieka z rzeczami, niejako oddzielając go i uniezależniając od materialnych desygnatów. Stan ten można interpretować jako powiększenie dominium osobistej wolności, dostrzegając w tym sposób na uchronienie człowieka przed zniewoleniem go przez rzeczy. Czyżby?

Przejmowanie funkcji i właściwości obiektów materialnych przez wirtualne kreacje dokonuje się pod sztandarem rewolucji informacyjnej z politycznymi hasłami równych szans (*Égalité!*) oraz wolnego dostępu (*Liberté!*) do wszystkiego dla wszystkich (*Fraternité!*). Przykładem swoście rozumianej wolności był sposób

na pocieszenie bezdomnych w Santa Monica, którym zaoferowano bezpłatny dostęp do komputera z CADowskim oprogramowaniem, dzięki czemu mogli oni „pomieszkować” w wygenerowanym przez siebie na monitorze wirtualnym mieszkaniu [2]. Oferta przemysłu informacyjnego umożliwia wirtualizację zasobów dziedzictwa kultury. Nawet intymnie w swojej istocie przeżycie historyczne, dokonywać się będzie nie podczas fizycznego kontaktu z materialnym obiektem, ale z jego wirtualną postacią dodatkowo „wzmocnioną” lub „zwielokrotnioną” informacjami peryferyjnymi podług życzenia klienta. A przecież owo przeżycie to według prof. A. Gieyszтора [10: s. 12]:

(...) intuicyjna zdolność wczuwania się w inną psychikę i inną mentalność, w inny świat idei. To zdolność wywoływania w sobie jakiejś skrótowej, lecz prawdziwie syntetycznej, wizji przeszłości, na którą w istocie rzeczy składa się nie tylko ogląd pomnika historii, ale i – uskładana już poprzednio w świadomości badacza przeszłości – cała jego wiedza. To intensywny kontakt z przeszłością w jej fragmencie dostępnym wprost, dającym poczucie całości chwili dziejowej, jej reaktualizację umożliwiającą wnikliwe poznanie jej części.

Być może rozumowanie, podług którego dowody i ślady przeszłości służą człowiekowi np. w określaniu tożsamości, jest reliktem modernistycznego jeszcze myślenia. Postmodernistyczna oferta przeżywania wirtualnego neć menedżerów państwowych i samorządowych instytucji kultury możliwością oszczędzania na kosztach konserwowania i utrzymywania realnych zabytków przy założeniu, iż e-społeczeństwo zadowolony się e-zabytkiem. Zatem, czy edukacyjne i kulturotwórcze funkcje przeżywa już wirtualny fantom? Z jakim skutkiem?

3. Wartości dziedzictwa kulturowego

Pojęcie wartości ma kluczowe znaczenie w działaniach na rzecz zachowania zabytków, tj. ich ochrony i konserwacji. Autor uznaje za wartość specjalną klasę bodźców, analizowanych i opisywanych przy pomocy zestawu kryteriów zdefiniowanych według standardu rekomendowanego przez UNESCO [8: s. 18–19]. Podstawą waloryzacji jest analiza wartości substancjalnych, rozpatrywanych w dwóch zespołach kryteriów jako wartości kulturowe oraz społeczno-ekonomiczne. Podejście to różni się od wciąż popularnego kanonu Riegla z początków XX wieku. A. Riegl, wiedeński historyk sztuki, stawiał najwyżej wartość historyczną, w dalszej kolejności wymieniając wartości: artystyczną, starożytniczą, pomnikową, użytkową, nowości oraz współczesną [17: s. 334–347].

Wartości kulturowe, to zespół cech jakościowych określanych za pośrednictwem czterech kryteriów:

- kryterium społecznej tożsamości obiektu dziedzictwa,
- kryterium potwierdzonej wartości artystycznej,
- kryterium historycznej wartości technicznej,
- kryterium unikatowości.

Przyjęto, iż wartości kulturowe niejako „tkwią” obiektywnie w badanym obiekcie i wymagają „odkrycia”, czym różnią się od wartości społeczno-ekonomicznych, które zostają subiektywnie „nadane” obiektowi, czyli przypisane mu podług woli badacza i uznanej przez niego hierarchii wartości, tworzących zespół cech jakościowo-ilościowych, oznaczanych za pośrednictwem pięciu kryteriów:

- kryterium wartości ekonomicznej,
- kryterium funkcjonalności,
- kryterium przydatności edukacyjnej,
- kryterium przydatności społecznej,
- kryterium znaczenia politycznego.

Poszukiwanie wartości „tkwiących” w dziele budowlanym i zawartych tam przez jego twórców lub niejako „zapisanych” za ich pośrednictwem przez społeczności minione jest wstępem do percepcji, interpretacji i oceny wartości, czyli waloryzacji danego dobra kultury. Czynności te wymagają kontaktu z przedmiotem badań – realnym obiektem, dzięki czemu możliwym staje się metafizyczne spotkanie z jego twórcami. Ideę takich spotkań zawarł A. Nowicki [18: s. 363] w swoich koncepcjach inkontrolologii oraz ergantropii, zakładając istnienie realnej obecności istotnych części człowieka w stworzonym przez niego przedmiocie materialnym. Podstawę ontologiczną „wejścia w dzieło stworzone przez innego człowieka” stanowi charakterystyczny składnik struktury każdego ludzkiego dzieła, czyli obecność w nim pustej przestrzeni dla aktywności innych ludzi. Można uznać takie rozważania za przydatne dla humanizacji techniki, gdyż ich osią pozostaje człowiek – twórca lub wytwórca dzieła technicznego, a także społeczność historyczna wraz z jej otoczeniem polityczno-ekonomicznym. W metodzie tej punkt ciężkości rozważań o rozwoju cywilizacyjnym i postępie technicznym przenosi się z chronologii zdarzeń i faktów na genezę potrzeb społecznych, spełnianych przez ulegający nieustannym przeobrażeniom i komplikacjom społeczny proces podziału i specjalizacji czynności. Punktem wyjścia do badań i rozważań staje się artefakt – dobro kultury materialnej, np. obiekt budowlany.

Metoda waloryzacji krajobrazu kulturowego jest pomocniczym narzędziem poznawczym o szczególnych walorach dydaktycznych, co potwierdziły doświadczenia autora. Jej istotą jest wyodrębnianie wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych [7]. Relacje obiekt – otoczenie rozpatrywane są według tego, co jest widoczne w przestrzeni, którą wyznaczają elementy: płaszczyzna pozioma – „podłoga”; płaszczyzny pionowe – „ściany”; bryły wolno stojące – „umeblowanie”; sklepienie – „sufit” – kompozycyjne zamknięcie ponad linią horyzontu. Realizowany tym sposobem ogląd krajobrazu nadaje praktyczny sens zagadnieniom gospodarki przestrzennej i strategii zrównoważonego rozwoju. Europejska Konwencja Krajobrazu [12] przyjęta przez Komitet Ministrów Rady Europy w lipcu 2000 r. definiuje krajobraz jako teren, którego charakter wynika z oddziaływań czynników naturalnych oraz/lub działań człowieka. Zatem krajobraz obejmuje dobra natury i kultury, łącząc środowiskowe cechy jakoś-

ciowe gruntów i wody, bogactwo dzikiej przyrody oraz ukształtowanie terenu ze skutkami działań człowieka jak np. pozostałości form osadnictwa i rolnictwa, ślady transportu, przemysłu i urbanizacji oraz zabytki i miejsca posiadające swoiste znaczenie dla kultury lub historii. Krajobraz posiada więc wiele znaczeń i „opowiada” o przemianach sposobów naszego bytowania na ziemi. Wczesnym w Polsce przykładem interpretacji wartości krajobrazu kulturowego wspomaganą komputerowo była praca dyplomowa zrealizowana na AGH [20], będąca przyczynkiem do upowszechnienia w Polsce nowego pojęcia „archeologii przemysłu” [5].

Nazwana wartość zabytku lub miejsca zabytkowego, tj. odkryta, opisana, pomierzona, zilustrowana, zadokumentowana, zinterpretowana itp., staje się bodźcem do przyjmowania wobec niego takich, a nie innych postaw, z czego z kolei wynikają takie, a nie inne zachowania i działania. Pewne z nich są pożądane – te, które charakteryzuje przyjazny stosunek do obiektów dziedzictwa, a inne są tego przeciwieństwem.

4. Przykłady prac studenckich

Podczas zajęć z „Kulturotwórczych aspektów budownictwa” w roku akademickim 2000/2001 studenci wykonywali trzy ćwiczenia, w tym opcję wyboru: esej lub projekt promocji wybranego zabytku budownictwa i inżynierii. Jedno z opracowań należało zaprezentować publicznie. Poniżej omówiono te, których autorzy uznali wykonanie w wersji medialnej za nie mniej ważne niż wymagana do zaliczenia wersja „papierowa”. We wszystkich przypadkach rola nauczyciela akademickiego ograniczona została do akceptacji tematu, gdyż z założenia wykluczono obiekty architektury monumentalnej. Forma i prezentowane treści pozostają własnością autorów.

Przykład I. Drapella T. Budynek Mechaniczny Centralny 47A na terenie Stoczni Gdańskiej SA. Budynek murowany, trójnawowy, liczne przebudowy, konstrukcja dachu mieszana, najstarsze żelazne kratownice nitowane typu „Polonceau”. We wnętrzu: strugarka wzdłużna, 1932 r.; szlifierka-docieraczka, 1933 r.; suwnica dwubelkowa, 1939 r. Wnioski: Najstarszy budynek na terenie stoczni w Gdańsku, z czasów pruskiej Stoczni Cesarskiej, pokazany na fotografii z 1893 r.; unikalny na terenie polskich stoczni budynek przemysłowy powinien być objęty ochroną i zostać zachowany w ramach projektowanej rewitalizacji terenów postoczniowych. **Upowszechnienie wartości kulturowych obiektu niedostępnego publicznie** – CD-ROM: sytuacja, plan, fotografia archiwalna z 1893 r., 23 fotogramy autorskie.

Przykład II. Miśkiewicz M. Zamek Kiszewski na Pojezierzu Kaszubskim. Zespół zamkowo-dworski w miejscu dawnego grodu książęcego: gotycka baszta bramna z przyziemiem przesklepionym gwiazdźście, wzniesiona przez Mikołaja Fellensteina ok. 1316 r., renesansowe boniowania i szczyty, fragment średniowiecznych murów obronnych, fosa, w miejscu po zamku dwór murowany z XIX w. Wnioski: Najlepiej w Polsce zachowany przykład małego zamku krzyżackiego z XIV w., będącego siedzibą wójta; wpisany do rejestru zabytków; obecnie własność pry-

watna. Właściciel zamierza przekształcić zespół w ośrodek rekreacyjno – wypoczynkowy. **Promocja zagrożonych planami inwestycyjnymi wartości kulturowych miejsca**, zarówno w interesie społecznym (dokumentacja) jak i prywatnym właściciela (ulgi podatkowe, kredyty) – CD-ROM: dojazd, orientacja, sytuacja, plan, dane historyczne, logo, kalendarz promocyjny, 17 fotogramów autorskich.

Przykład III. Banaś A., Brzozowski B., Korneszczuk M., Legat L. Potok Oliwski i młyny na nim. Historyczne tereny zakonu cystersów intensywnie eksploatowane od XVI w.: liczne obiekty, relikty i ślady w krajobrazie 24 zespołów młyńskich – zakładów, których urządzenia poruszały koła wodne napędzane Potokiem Oliwskim, uchodzącym do morza w Gdańsku-Jelitkowie. Zachowane budynki: Młyn IV – siedziba firmy handlowej; Młyn VI – własność prywatna; Młyn IX – folusz z 1594 r., później młyn zbożowy; Młyn XIII – Zabytkowa Kuźnia Wodna z 1597 r., Oddział Terenowy Muzeum Techniki w Warszawie.

Wnioski: **Zapis przygody „odkrywania” wartości krajobrazu kulturowego oraz prezentacja niedostępnego publicznie wyposażenia młynów na Potoku Oliwskim**; filmowy dokument fabularyzowany pt. „Pieprz, wanilia i Oliwa”, 27 min. – VHS: pastisz kina przygodowego, parodia reportażu i programów telewizyjnych, żart autotematyczny, sarkastyczna puenta. Autentyk komunikacji e-pokolenia o postmodernistycznej narracji.

Przykład IV. Witkowska M. Młyn Zamkowy w Słupsku na rzece Młynówce. Budynek murowany z przybudówką w szkielecie drewnianym wypełnionym murem ceglany, zlokalizowany na terenie Zamku Księżąt Pomorskich, w bezpośredniej bliskości gotyckiego kościoła św. Jacka i Bramy Młyńskiej. W latach międzywojennych koło wodne zastąpiono turbiną i dobudowano turbinownię.

Wnioski: Najstarszy na Ziemi Słupskiej przykład dawnego zakładu produkcyjnego, przypisywany mistrzowi Zachariaszowi, budowniczemu księżęcemu w XIV w.; obecnie siedziba Działu Etnograficznego Muzeum Pomorza Środkowego. **Zapis wartości niematerialnych miejsca zabytkowego – szum Młynówki w kanale młyńskim**; film krajoznawczy pt. „Cud nad Słupią”, 11 min. – VHS: własny komentarz; ujęcia plenerowe kadrowano według zasad waloryzacji krajobrazu kulturowego.

Przykład V. Ryłko M. Publiczna Kaplica p.w. św. Antoniego Padewskiego w zespole klasztoru oo. Franciszkanów w Gdyni. Budynek murowany z 1936 r. wg proj. prof. arch. Z. Kupca. Miejsce zabytkowe związane z św. Maksymilianem Kolbe, który przebywał tu w 1937 r.

Wnioski: **Prezentacja wartości niematerialnych** obiektu w formie scenariusza i realizacji nagrania audycji radiowej – kasety magnetofonowa: motyw telefonicznego dyżuru redakcyjnego pt. „Zabytki naszych miast”, odpowiedź na zapytania słuchaczy w formie reportażu z terenu oraz dyskusji przewodnika, historyka i konserwatora; dźwięk dzwonów i chorał gregoriański jako podkład.

5. Zakończenie

R. Germinet [9: s. 20–21], rektor Szkoły Górniczej w Nantes, za nieodzowne wyposażenie kwalifikacyjne inżyniera XXI wieku uważa: kompetencje ogólne wraz z pewną specjalizacją w danym kierunku; umiejętność słuchania, patrzenia i subtelnego rozumienia potrzeb; umiejętność rozumowania koncepcyjnego. Stwierdza on [9: s. 35], iż (...) *do nauk społecznych i inżynierskich należy dostarczenie każdemu studentowi narzędzi, które pozwolą mu spojrzeć na samego siebie, ocenić swe działania i stan swoich kompetencji.*

Dokumenty międzynarodowe wskazują kierunek rozwoju edukacji na potrzeby społeczeństw XXI wieku. Postuluje się „otwarty” profil nauczania, także na kierunkach tradycyjnie technicznych, ułatwiający ustawiczne kształcenie i reorientację zawodową. Edukacja powinna zapewnić pozyskanie takich umiejętności jak myślenie krytyczne i kreatywność, komunikatywność i gotowość do pracy zespołowej w wielokulturowym środowisku społecznym. Według autora, wiedza o dziedzictwie kultury może przynieść inżynierowi następujące korzyści [4: s. 75]:

- zrozumienie paradygmatu rozwoju zrównoważonego;
- formowanie postaw przyjacielskich wobec środowiska naturalnego i kulturowego;
- poszerzenie predyspozycji zawodowych;
- wzbogacenie tożsamości poprzez postrzeganie różnorodności kulturowej;
- przesłanki indywidualistycznego i personalistycznego rozwoju osobowości.

Eksperyment edukacyjny podjęty przez autora na Politechnice Gdańskiej sprzyjał osiągnięciu tych celów.

Zajęcia dydaktyczne z przedmiotu „Kulturotwórcze aspekty budownictwa” autor realizował dotąd czterokrotnie w Polsce i czterokrotnie za granicą (Holandia, Włochy). Studenci wykazywali często entuzjazm, ponosząc ponadobowiązkowy nakład pracy. W roku akademickim 2000/2001 średnia ocena wynikająca z sumy punktów uzyskanych za trzy ćwiczenia projektowe wyniosła 4,51 w populacji 125 osób; 28 studentów otrzymało ocenę 5,5. Należy wspomnieć, iż daje to znikomą korzyść po przeliczeniu punktów w systemie ECTS (*European Credit Transfer System*). Podczas ostatnich zajęć w semestrze studenci wypełniali kwestionariusz, wyrażając swoje opinie i preferencje odnośnie poszczególnych bloków tematycznych i zastosowanych środków dydaktycznych. Można przypuścić, iż źródłem powodzenia podjętej misji edukacyjnej było właściwie dobrane **narzędzie poznania – metoda waloryzacji**. Zachęcała ona do poszukiwań i przeżywania indywidualnej przygody odkrywania niedostrzegalnych dotąd wartości świata rzeczywistego. Jest to kontrpropozycja wobec biernej konsumpcji wartości typu *instant*, ofensywnie oferowanej przez media masowej informacji. Konfrontacja „realu” i „wirtualu” – jak mawiają internauci – pozostaje wyzwaniem nie tylko dla edukacji. Wszak podwoje świata wartości wirtualnych zostały już uchylone...

Bibliografia

- [1] Affelt W. 1993: *IABSE w Kopenhadze*. [w:] Pismo PG, nr 2, 13
- [2] Affelt W. 1994: *Spoleczeństwo wirtualne*. [w:] Pismo PG, nr 1, 26
- [3] Affelt W. 1999: *Dziedzictwo w budownictwie, albo o obiektach budowlanych jako dobrach kultury ksiąg dziesięć*. Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk
- [4] Affelt W. 2000: *Synteza wiadomości o zabytkach jako nowy element edukacji na Wydziale Inżynierii Lądowej Politechniki Gdańskiej*. [w:] „Inżynieryjne problemy odnowy staromiejskich zespołów zabytkowych”, materiały pokonferencyjne REW-INŻ. 2000 Politechnika Krakowska, Kraków, t. 3, 69–90
- [5] Affelt W. 2001: *Archeologia przemysłu*. [w:] „Wielka Encyklopedia Powszechna PWN”. PWN, Warszawa, t. 2, 237–238
- [6] Ashworth G.J. 1992: *Whose history, whose heritage? Management means choice*. [w:] „Proceedings of the International Conference Managing Tourism in Historic Cities”. International Cultural Centre, Cracow, 57–66
- [7] Bogdanowski J. 1992: *Metoda wyznaczania jednostek krajobrazowych (JARK) w planowaniu ochrony polskiego krajobrazu*. [w:] „Krajobraz kulturowy. Dokumenty polskie i z Polski”. PKN ICOMOS, Warszawa, 38–45
- [8] Feilden B.M., Jakilehto J. 1993: *Management guidelines for cultural heritage sites*. UNESCO/ICOMOS/ICCROM, Rome, Italy
- [9] Germinet R. 1999: *Przygotowanie do niepewnego*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa
- [10] Gieysztor A. 1991: *Historyk wobec zabytku*. [w:] „Konservator i zabytek”. Stowarzyszenie Konservatorów Zabytków, Warszawa
- [11] <http://2k.si.edu>
- [12] <http://conventions.coe.int>
- [13] <http://www.districtsix.co.za>
- [14] <http://www.icom.org/vlmp>
- [15] <http://www.unesco.org/culture/heritage/intangible>
- [16] Luxen J.L. 2002: *The intangible dimension of monuments and sites with reference to the UNESCO World Heritage List.*, http://www.international.icomos.org/luxen_eng.htm
- [17] Małachowicz E. 1988: *Ochrona środowiska kulturowego*. PWN, Warszawa, t. 2
- [18] Nowicki A. 1991: *Spotkania w rzeczach*. PWN, Warszawa
- [19] Shanks M. 2001: *The future of the past in post-industrial society: a view from the conference „Industrial heritage as force for in democratic society”, May 2001, Örebro, Sweden*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm
- [20] Suliga I. 1998: *Próba komputerowego odtworzenia Zakładu Wielkich Pieców w Bobrzy*. [w:] „Państwowe przedsiębiorstwo górniczo-hutnicze w Zagłębiu Staropolskim 1789–1989”, materiały pokonferencyjne, NOT, Kielce, 133–142

BG AGH